

Коментарі НЕЦУ до проекту Концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року

27 липня 2016р.

Загальні коментарі

Концепція включає важливі компоненти проблематики, причини та шляхи роз'язання, які, на жаль, зустрічаються розрізнено в тексті, що ускладнюватиме відслідковування ефективності та засобів виконання програм. Рекомендується згрупувати основні тематичні напрямки відповідно до них надалі викладати текст концепції. Наприклад, земельні аспекти, фінансування, малі форми господарювання, екологічні аспекти, харчування, адаптація до європейських вимог щодо якості та безпечності харчових продуктів, розвиток тваринництва та розвиток насінневого напрямку та інші.

В описі мети програми прописано, що Концепція покликана на соціально спрямований аграрний сектор економіки держави. Ми вітаємо цей підхід, але має бути запропоноване чітке визначення цього поняття та що воно включає та зазначено, чи дійсно є метою Держпрограми розвитку аграрного сектору економіки з відповідними акцентами надалі.

Соціальна складова аграрного сектору є основою для розвитку економіки на селі. Вважаємо за потрібне присвятити більше уваги опису проблеми сільського населення та шляхів його якнайкращого економічного залучення для підвищення рівня життя, зменшення бідності та збільшення робочих місць за рахунок диверсифікації сервісних послуг аграрного (і не тільки) спрямування (переробка твердих побутових відходів, розвиток та підтримка інфраструктури, механізовані технічні станції, і т.д.), глибинної переробки агропродукції, самозайнятості на фермерських сімейних господарствах та розвитку кооперативів. Такий розвиток агросектору буде мати значний внесок щодо зменшення бідності через значний мультиплікаційний ефект в економіці сільських територій.

Зовсім не зазначені в тексті аспекти використання заходів енергоефективності та альтернативних джерел; розробка та сприяння розвитку «традиційних», із збереженням історико-культурної спадщини, місцевих продуктів для експорту, використання маркування продукції за прикладом ЄС щодо територіального походження, тощо; реінтродукція традиційних сільськогосподарських культур та тварин на різних територіях України, де вони історично вирощувались та утримувались.

Відомо, що сільське господарство, потребує багатьох природних ресурсів – це земля, вода, поживні речовини, біорізноманіття. Крім того, згідно Національного кадастру антропогенних викидів 1990-2013 рр. такі галузі сільського господарства як тваринництво, рослинництво так і загалом землекористування мають значні викиди парникових газів і відповідно, вплив на зміни клімату. Зміни клімату є однією з нагальних загальноновизнаних проблем світу. У квітні 2016 р. Україна підписала Паризьку угоду до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату та має забезпечити заходи для втримання глобальної температури у межах 1,5/2°C. Вплив на зміну клімату і заходи з адаптації та зменшення впливу на клімат мають бути включені до всіх стратегічних документів на національному рівні.

У Концепції розвитку сільських територій закладено комплексний підхід до розв'язання проблем сільських територій та принципи сталого розвитку, невід'ємною частиною яких є екологічна складова. Серед проблем, пов'язаних з охороною довкілля, зазначено неврахування екологічних вимог у виробничих процесах, що відбуваються на селі та недостатність та неефективність природоохоронних

заходів. Метою Концепції, серед іншого, є необхідність охорони навколишнього природного середовища, збереження та відновлення природних ресурсів у сільській місцевості.

Коментарі та рекомендації для включення до Пректу Програми

1. Необхідно прописати актуальне законодавче середовище з нещодавніми змінами та прийнятими законами та який від них очікуваний результат.
2. Не всі проблемні аспекти описані на початку тексту концепції. Розділ причин та далі шляхи розв'язання містить набагато більше пунктів. А саме - інвестиційні умови, дорадчі служби та їх необхідність, органічне виробництво. Не охоплено описом наявність та діяльність великих агрохолдингів та їх вплив на агросектор України, конкурентоспроможність малих форм господарювання.

Про актуальність діяльності агрохолдингів, зокрема, зазначено у Єдиній комплексній стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій до 2020р.¹: *«Протягом останніх десяти років в Україні відбувся процес консолідації землекористування, що призвело до появи великих, вертикально інтегрованих агрохолдингів. Кількість корпоративних сільськогосподарських підприємств різко скоротилася з майже 17 700 у 2004 році до 14 724 у 2013 році. Все більша кількість цих підприємств переходить під контроль агрохолдингів, які створювалися з різними цілями, мають різні розміри, спеціалізацію та організаційно - правові форми, але мають спільні характеристики. У 2014 році агрохолдинги обробляли понад 6 млн га земель сільськогосподарського призначення в Україні (27 відсотків від загальної площі сільськогосподарських земель). Агрохолдинги виробили близько 21 відсоток всього обсягу валової сільськогосподарської продукції країни в 2012 році, зокрема 18,7 відсотка від загального виробництва продукції рослинництва і 24,8 відсотка від загального виробництва продукції тваринництва.»*

Особливо це важливо, оскільки серед пріоритетів агрополітики на сьогодні є підтримка малого та середнього фермерства².

Подальший ріст діяльності агрохолдингів пропонує деякі можливості, проте інтенсифікація виробництва та його спеціалізація також призводить до маргіналізації³ тих, хто не бере в цьому процесі участь⁴ - місцевого населення та малих виробників. Якщо продовжуватиметься цей напрямок, у подальшому необхідно буде втілювати політики та інвестиції, які, в першу чергу, будуть допомагати зниженню вразливості сільського населення та навколишнього середовища, а не щодо підвищення продуктивності і доступу до ринків⁵.

3. Необхідно усунути бар'єри: податкові(у вигляді зменшення кількості податків, і самої величини податків), адміністративні(зменшення кількості процедур при реєстрації нового сільськогосподарського підприємства) та фінансові(кредити різних форм, особливо на сільськогосподарську техніку) для

¹ Єдина комплексна стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій до 2020р.

<http://bit.ly/29AI4aX>

² Стратегія 3+5 <http://minagro.gov.ua/system/files/3%20%D0%BF%D0%BB%D1%8E%D1%81%205.pdf>

³ http://www.livestockdialogue.org/fileadmin/templates/res_livestock/docs/2014_Colombia/2014_Towards_Sustainable_Livestock-dec.pdf

⁴ <http://bankwatch.org/publications/black-earth>

⁵ http://www.livestockdialogue.org/fileadmin/templates/res_livestock/docs/2014_Colombia/2014_Towards_Sustainable_Livestock-dec.pdf

дрібних виробників, щоб надати доступ до більш прибуткових ринків і забезпечити справедливий з точки зору соціального внеску ріст малому та середньому фермерству. З точки зору створення робочих місць логічно направляти державну підтримку на виробництво працевмісної аграрної продукції як ягоди, бобові, горіхи, лікарські трави, сушені фрукти та овочі, вівчарство та розведення кіз та інші продукції тваринництва.

4. Згідно з прогнозом ОЕСР-ФАО на період 2015-2024 рр.⁶, очікується, що обсяги світової торгівлі сільськогосподарською продукцією продовжуватимуть зростати, хоча й дещо меншими темпами, ніж протягом попередніх десятиліть, зберігаючи стабільну частку по відношенню до світового виробництва і споживання. Тому, певні перспективи торгівлі та експорту для України є, проте, вони будуть можливими лише за виконання Україною важливих умов⁷ – посилення переваг, усунення недоліків та розкриття повного потенціалу сільського господарства, та пропозицією інновативних продуктів.

За прогнозом ОЕСР-ФАО, у 2024 році номінальні ціни на пшеницю і олійні культури знизяться майже на 30 відсотків в постійних цінах порівняно із середньою ціною у період з 2012 по 2014 рр. Україні, щоб зберегти дохід від експорту сільськогосподарської продукції, слід серйозно поставитися до питання переробки зерна, щоб використати на свою користь додану вартість етапу переробки.

У тваринництві на сьогодні в усіх виробництвах прослідковується зменшення експорту, за виключенням м'яса птиці, та перенасиченість національного ринку через низьку платоспроможність населення⁸. Стратегія 2015 року прогнозувала тільки розвиток експорту курятини у майбутньому. Таким чином, необхідно переглянути тенденції розвитку тваринництва та зосереджуватись на реінтродукції традиційних порід тварин на окремих територіях, тим самим збільшуючи їх спеціалізацію та розвитку цих територій.

5. Проте, говорячи щодо експорту, такі можливості на сьогодні мають фактично лише великі підприємства. Необхідні державні програми, сприятливі умови та час, певний перехідний період для того, щоб дрібні фермерські господарства навчились кооперуватись, знаходити ринки збуту та використовувати маркетингові переваги.
6. Найбільше зростання попиту і споживання сільськогосподарської продукції у світі, зокрема тваринництва, згідно з прогнозами, станеться в країнах з низьким і середнім рівнем доходу. Середній клас в цих країнах буде все частіше вимагати більш якісну продукцію, включаючи м'ясо, молоко і яйця, та потенційно відкриваючи зростаючий ринок для українських малих виробників. Для таких споживачів важливим будуть культурні аспекти і традиції, а також цінність місцевих продуктів тваринництва. Споживач, включно із споживачами з низьким рівнем доходу, буде надавати переваги навіть більш дорогій продукції. Таким чином, традиційні продукти матимуть потенційні переваги для дрібних фермерів перед більш великомасштабним інтенсивним виробництвом через їх економічність та екологічність.

Дослідження підтверджують, що в Україні є шанс завоювати ніші нових експортних товарів, які наразі затребувані на світовому ринку. Унікальність товарів, що матимуть традиційність та спеціальний підхід у виробництві – це шлях до завоювання ринків

7. На сьогодні, зокрема, органічні продукти України є популярними продуктами експорту. Цей напрямок необхідно розвивати інтенсивніше.
8. Більше того малі, виробники пов'язані із споживачами через ланцюжки поставок, малих перевізників, трейдерів, дистриб'юторів і роздрібних торговців. Це означає, що попит на традиційні продукти матиме надзвичайний мультиплікаційний ефект через мережі посередників на ринку з низьким рівнем доходу.
9. Схеми маркування і методи виробництва (із покращеними практиками щодо добробуту тварин) допоможуть виокремити продукцію, створити і розширити ринки збуту для дрібних виробників.

⁶ ОЕСР - Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (2015) - ОЕСР-ФАО Сільськогосподарський прогноз 2015 р. Видавництво ОЕСР, Париж, http://dx.doi.org/10.1787/agr_outlook-2015-en

⁷ Єдина комплексна стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій до 2020р. <http://bit.ly/29AI4aX>

⁸ <http://agronews.ua/print/67334>

10. Значною є роль у створенні середовища для розвитку малого фермерства повинні зіграти дорадчі служби. Тому необхідно, щоб такі служби були започатковані, по можливості, наприклад, при усіх службах реєстрації підприємців та допомагали «молодим» фермерам розвивати бізнес.
11. Через недофінансування НААН не може забезпечити Україну власним насінням, в країну йдуть масово зарубіжні компанії, з насінням, не зовсім пристосованими до наших кліматичних умов, хоча є напрацювання та створення адаптованих гібридів, які можуть успішно конкурувати із зарубіжними. Необхідно звернути увагу на насінництво та забезпечити державні програми для його розвитку.
12. Надзвичайно малою увагою наділене питання бонітування та нормативно-грошової оцінки земель. Це є основою для майбутнього ефективного розвитку сільського господарства. Чітке розуміння того скільки й чому коштує та чи інша ділянка землі дозволить уникнути маніпуляцій, з виплатами податків та плати за оренду землі орендодавцям. Нова оцінка якостей ґрунтів по всій території України (схожа з великомасштабними зйомками у 50х рр ХХ ст.) дозволить, як агрохолдингам так і дрібним господарствам, розробляти ефективні системи вирощування сільськогосподарських культур з мінімальною шкодою для ґрунтів.
13. Хибним є шлях масового вирощування та пропаганду біоенергетичних культур у Програмі про вирощування біоенергетичних культур, адже це може призвести до виснаження ґрунтів, і навіть малопродуктивні ґрунти будуть деградовані до стану, коли альтернативна сільськогосподарська діяльність буде неможливою.
14. Необхідно звернути увагу на конкуренцію між прямим виробітком продуктів та виробництвом кормів для тваринницького сектору – чи немає впливу на продовольчу безпеку країни. Також варто дослідити як тваринництво, особливо інтенсивні комплекси з вирощування худоби використовують плідорідні землі (особливо під будівництвом).
15. Агросектор є величезним споживачем питних (і технічних) поверхневих та глибинних вод. Україна є однією з найменш забезпечених країн Європи за водними запасами. Тому необхідно забезпечити раціональне використання водних ресурсів у роботі сільського господарства та впроваджувати практики проведення кумулятивної оцінки щодо впливів всіх об'єктів агросектору – як для зрошення, так і для тваринницьких комплексів.
16. У сфері охорони варто взяти за основу принципи Спільної аграрної політики (САП) та перехресної відповідальності з моделі управління сільським господарством Європейського Союзу. За цих умов виробник сільськогосподарської продукції має дотримуватися мінімальних екологічних стандартів та отримує фінансовий стимул у разі виробництва продукції у спосіб більш екологічно дружній, ніж мінімальні екологічні стандарти.

Для того, щоб принцип перехресної відповідальності працював, необхідно, щоб держава надавала суттєву фінансову підтримку с/г виробникам, які дотримуються стандартів більші за мінімальні. Обсяг цієї підтримки від держави для с/г виробників має бути більшим за витрати чи втрати, пов'язані з дотриманням лише мінімальних екологічних стандартів. Впровадження політики перехресної відповідальності повинно бути перспективою в Україні і загальні засади мають закладатися вже на початкових етапах формування державної політики та економіки у сфері сільського господарства.
17. Необхідно приділити увагу нітратному та фосфатному забрудненню від сільськогосподарської діяльності. Сільське господарство є основним джерелом нітратного та фосфатного забруднення ґрунтів, води, а також викидів в атмосферу, що призводять до змін клімату. Необхідні належні системи нагляду, інформування та визначити шляхи досягнення зменшення нітратного та фосфатного забруднення від с/г.
18. Створення та функціонування мережі екоосвітніх центрів та інших профільних закладів на територіях громад або на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду (музеїв природи, музейних кімнат, екоосвітніх центрів, еколого-освітніх класів, еколого-освітніх стежок) на територіях та об'єктах

природно-заповідного фонду допоможе розробити та запровадити програму освіти для збалансованого розвитку (в т. ч. екологічної освіти) для сільських територій.

Такі екоосвітні центри сприятимуть розвитку екомережі та збільшення кількості об'єктів ПЗФ на сільських територіях як запорука ефективного та екологічно позитивного розвитку громад і забезпечення на цій основі самозайнятості і саморозвитку сільського населення. Це також сприяло би розвитку екотуризму.

19. Розвиткові сільських територій та економіки на селі сприятиме відновлення національних традицій та ремесел, збереження культурної спадщини та історичної пам'яті у системі цінностних орієнтацій мешканців сільських територіальних громад.